
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Sancho Prades, Mar; Cecini, Ulisse, dir. La llengua diplomàtica del segle XIII a les Terres de l'Ebre segons dos documents notariais. 2021. 26 pag. (804 Grau en Estudis Clàssics)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/248594>

under the terms of the license

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Facultat de Filosofia i Lletres
Grau d'Estudis Clàssics

**LA LENGUA DIPLOMÀTICA DEL SEGLE XIII A
LES TERRES DE L'EBRE SEGONS DOS
DOCUMENTS NOTARIALS**

Mar Sancho Prades

Treball de Fi de Grau

Tutor: Ulisse Cecini

Curs: 2020-2021

Agraïments

A Ulisse Cecini, el meu tutor, per la seva gran ajuda en tot moment, per aconsellar-me i orientar-me.

A Óscar de la Cruz, per ajudar-me en la definició del tema i facilitar-me l'accés als documents.

A Antoni Virgili, per la seva col·laboració que ha estat de gran ajuda en les transcripcions dels documents.

A la resta de professors que he tingut durant aquests quatre anys i que m'han transmès els seus coneixements.

A la meva família, sobretot als meus pares, per la seva paciència i suport en tot moment.

Als meus companys, que m'han acompanyat aquests quatre anys i amb els quals he compartit moltes experiències.

Resum

L'objectiu d'aquest treball de fi de grau ha estat realitzar una edició diplomàtica de dos documents inèdits de tipus notarial provinents de la zona del Baix Ebre: aquests són el document número 14, datat el 1300, i el document número 28 del 1279, ambdós conservats a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, al Calaix 75. A part de l'edició diplomàtica, s'ha realitzat un comentari filològic dels textos, on es poden observar les característiques formals de l'estadi de la llengua llatina en aquell moment (segle XIII) a les Terres de l'Ebre. S'inclou també un breu resum sobre el contingut de cada document.

Paraules clau: testament, llatí medieval, evolució de la llengua, català, Baix Ebre.

Abstract

The aim of this graduation paper was to make a diplomatic edition of two unpublished notarial documents from the *Baix Ebre* (lit. "Lower Ebro") area, to wit: document number 14, dated 1300, and document number 28, dated 1279, both preserved in the Archive of the Cathedral of Tortosa, in Drawer 75. Apart from the diplomatic edition, a philological commentary on the texts has been made, where the formal characteristics of the evolution stage of Latin language at that time (13th century) and, more specifically, in the *Terres de l'Ebre* (i.e. the Catalan Ebro-Region) can be observed. Moreover, a brief summary of the contents of each document is included.

Keywords: testament, medieval Latin, language evolution, Catalan, *Baix Ebre*.

Índex

1. Introducció.....	p. 4
2. Marc teòric.....	p. 4
3. Metodologia.....	p. 5
4. Context històric i cronològic.....	p. 6
5. Introducció al llatí medieval.....	p. 9
6. Origen, influències i desenvolupament del català.....	p.11
7. El català a les Terres de l'Ebre.....	p. 12
8. Transcripció i comentari filològic de dos documents notariais de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa	
8.1 Transcripcions i resums.....	p. 15
8.1.1 Document número 14.....	p. 15
8.1.2 Resum.....	p. 17
8.1.3 Document número 28.....	p. 18
8.1.4 Resum.....	p. 19
8.2 Comentaris filològics.....	p. 20
8.2.1 Document número 14.....	p. 20
8.2.2 Document número 28.....	p. 22
9. Conclusions.....	p. 23
Bibliografia.....	p. 24

1. Introducció

La idea d'aquest treball sorgeix de la meva curiositat i intriga per la diferència substancial de lèxic i pronunciació entre la parla del català occidental, especialment de la zona de les Terres de l'Ebre, i la del català oriental. Moltes paraules del català occidental i del valencià provenen d'una arrel o paraula llatina diferent de les que s'empren al català oriental, un clar exemple en poden ser les paraules *espill* (mirall), del llatí *speculum*, *roig* (vermell), de *rubeus*, *temor* (por), de *timor*, o *maçana* (poma), provinent de *mattiana*¹. Aquestes diferències em van fer qüestionar quina variant era més conservadora i en quin moment es van diferenciar tant, de manera que vaig decidir fer un treball relacionat amb el llatí medieval a la zona de les Terres de l'Ebre per veure l'estadi de la llengua en aquell moment i intentar resoldre alguns dels meus dubtes i curiositats.

Els objectius d'aquest estudi són transcriure dos testaments del segle XIII de la zona del Baix Ebre, conservats a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, concretament al Calaix 75, i fer-ne un comentari filològic, especialment centrat en identificar les diferències entre el llatí clàssic i el medieval i en observar les variants degudes a la intervenció de la pronúncia, ja més catalana que llatina, que esdevindrien, posteriorment, en la característica parla ebrenc.

2. Marc teòric

Tot i que aquesta investigació se centra al segle XIII, ja que és l'època on van ser escrits ambdós documents notariais tractats, també es parlarà d'èpoques anteriors, tant en la cronologia, per exemple, amb la conquesta de Tortosa del 1148, com en l'evolució de la llengua, des del segle V fins al segle XIII i, de fet, fins a l'actualitat de la parla del català occidental al context de les Terres de l'Ebre.

Com s'ha esmentat a la introducció, aquesta investigació se centra en la transcripció de dos documents notariais del segle XIII i amb el seu posterior comentari filològic, identificant-ne les variants ortogràfiques i gramaticals, així com les influències de la llengua oral, ja català. Una eina important per realitzar-ho, ha estat el diccionari d'abreviatures llatines de Cappelli², que m'ha permès entendre la gran quantitat d'abreviatures dels documents i poder-les desenvolupar correctament.

¹ BUJ ALFARA, Àngela. 2000: 154-156.

² CAPPELLI, Adriano. 1990.

Per redactar la part sobre el context històric i cronològic, m'he basat, principalment, en la gran enciclopèdia sobre la història de Catalunya d'Antoni Rovira i Virgili³, el llibre d'Antoni Virgili sobre la conquesta de Tortosa⁴ i un estudi de Laureà Pagarolas sobre els templers a les Terres de l'Ebre⁵. Aquestes tres obres han estat el model a seguir per tal d'explicar tot allò necessari perquè el context històric d'ambdós documents sigui entenedor.

Pel que fa a l'apartat de llatí medieval, un bon model a seguir ha estat el llibre sobre literatura medieval de Luís Vázquez⁶.

En relació a l'origen i evolució del català, entre d'altres, m'han ajudat l'estudi sobre els orígens de les llengües romàniques de Juan Sánchez⁷, malgrat que n'he consultat molts altres per obtenir tota la informació necessària.

Finalment, per investigar i explicar el dialecte ebrenc m'he basat especialment en els estudis d'Àngela Buj⁸, l'estudi sobre els proparoxítons llatins de Carles M. Castellà⁹ i, sobretot, en relació al vocabulari, l'estudi de Joan Beltran¹⁰.

3. Metodologia

Per realitzar aquest treball, primer he transcrit el testament número 14, amb l'ajuda del diccionari d'abreviatures de Cappelli i les indicacions i observacions del tutor. A continuació he cercat i investigat sobre el llatí medieval, la seva evolució i les característiques del català occidental. Després d'aquesta recerca he transcrit el darrer document, el número 28 i, finalment, he realitzat els comentaris filològics d'ambdós testaments, juntament amb un resum d'aquests.

³ ROVIRA i VIRGILI, Antoni. 1926.

⁴ VIRGILI, Antoni. 1995.

⁵ PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà. 1999.

⁶ VÁZQUEZ DE PARDA, Luís. 1948.

⁷ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. 2016.

⁸ BUJ ALFARA, Àngela. 2000.

⁹ CASTELLÀ, Carles M. 2000.

¹⁰ BELTRAN i CAVALLER, Joan. 2010.

4. Context històric i cronològic

Abans de centrar-nos concretament en el territori que correspon als dos documents que es transcriuran i analitzaran en aquest treball, provinents de la zona del Baix Ebre i conservats a Tortosa, és convenient fer una breu introducció del context històric arreu de Catalunya i, en part, de la península Ibèrica.

L'edat mitjana (s. V-XV) va ser el període on es va formar el català, juntament amb el conjunt de les altres llengües romàniques, i durant el qual el català va aconseguir una gran esplendor com a llengua literària. Tota aquesta època va ser un període convuls, ple de guerres, invasions i conquestes i que sovint s'ha menystingut, afirmant que va ser una època fosca.

Des del segle XII, Catalunya formava part de l'anomenada Corona d'Aragó, que englobava un conjunt de territoris més o menys grans segons el moment històric, que, en el moment de màxima esplendor, ocupava l'anomenada Catalunya Nord, Catalunya, Aragó, València, Sicília i algunes altres parts d'Itàlia i, fins i tot, de Grècia. La Corona d'Aragó va ser formada el 1137 per la unió en matrimoni de Ramon Berenguer IV (1114-1162) i Peronella d'Aragó (1137-1173). El 1319 l'estructura política de la Corona d'Aragó es va organitzar en una federació d'estats medievals i es va desenvolupar una estructura política basada en Corts, Generalitats i Constitucions, però mantenint la monarquia de la Corona com a unitat sobirana de tots els estats.

Des del segle VIII i fins a mitjans segle XIII bona part del territori de la península Ibèrica estava sota domini musulmà, Ramon Berenguer IV va conquerir una part del territori de la Corona d'Aragó, Tortosa entre d'altres, però, el més conegut per la seva acció de conquesta, va ser Jaume I (1208-1276) que va conquerir bona part del que avui anomenem països catalans i va expandir el català a tots aquests territoris. Entre els segles XIII i XIV hi va haver una gran expansió, no solament territorial, amb les conquestes dels territoris musulmans, sinó també marítima, arribant fins a Grècia.

Centrant-nos ja, amb el territori que escau al treball, la ciutat de Tortosa està situada al sud de Catalunya, actualment és la capital de la comarca del Baix Ebre, i està travessada pel riu homònim. Va ser una ciutat molt important a l'edat mitjana, ja que era una de les ciutats que dividien el territori controlat pels musulmans i el que no estava o havia estat sota el seu domini.

Aquesta ciutat, anomenada *Tartusha* pels àrabs, va ser conquerida finalment, després d'una sèrie d'escomeses fracassades des de principis del segle IX, el 30 de desembre de 1148 per Ramon Berenguer IV, que va aprofitar la ja consolidada noblesa feudal, els

templers, amb l'esperit de croada predicat per l'església, i la creixent incapacitat de resposta militar de les tropes andalusines¹¹. Per tal d'aconseguir conquerir aquesta ciutat, va realitzar diferents aliances amb la noblesa, els Montcada, Guillem de Montpeller i el Comú de Gènova entre d'altres; al mateix temps, va formalitzar un pacte amb els templers i amb els alts càrrecs eclesiàstics, que, al seu torn, legitimaven la reconquesta de tot el territori i oferien a tots els involucrats els mateixos privilegis que tenien els croats¹².

Conquerida Tortosa, Ramon Berenguer IV va formalitzar un pacte amb els musulmans que habitaven la ciutat, mitjançant el qual, tindrien alguns beneficis a canvi d'una sèrie de condicions. Durant un any, podrien conservar les seves cases i possessions i professar el seu culte a la mesquita major, però, acabat aquest, s'haurien d'instal·lar a un barri perifèric propi. Malgrat això, gaudirien d'una sèrie de llibertats, com ara circular lliurement arreu del territori, també podrien continuar regint-se pels seus furs i lleis i els seus càrrecs continuarien essent escollits per la seva comunitat sense intervenció de la societat cristiana. Tampoc podrien ser jutjats per agents aliens a la seva comunitat ni les seves cases ser escorcollades per la força. A més, també es prohibia que poguessin ser agredits per cristians o jueus o convertits en captius o esclaus¹³.

A més d'això, com tot el territori ebrenc estava força despoblat, després de la conquesta de Tortosa, Ramon Berenguer IV en va impulsar una colonització. Ambdues parts de les ribes del riu Ebre, com eren més planes i fèrtils, van ser les més habitades, sobretot per part dels Montcada, els governants de Tortosa, els Templers, els Hospitalaris i els nobles que conformaven tot l'exèrcit comtal el 1148. En canvi, totes les zones més allunyades de la costa i de la vall fluvial, com eren muntanyoses i de difícil conreu, van continuar molt despoblades durant encara molts segles¹⁴.

Malgrat que els Montcada eren els autèntics governants de Tortosa, els cavallers del Temple, és a dir, els templers, van tenir una gran importància, ja que no sols eren guerrers de famílies nobles¹⁵, sinó que també van tenir funcions de banquers i prestadors.

Pel que fa a la seva presència i activitat a les Terres de l'Ebre i, més concretament, a Tortosa, amb l'aliança abans mencionada entre Ramon Berenguer IV i l'Orde del

¹¹ VIRGILI, Antoni. 1995: 275.

¹² VIRGILI, Antoni. 1995: 276.

¹³ VIRGILI, Antoni. 1995: 280.

¹⁴ VIRGILI, Antoni. 1995: 286.

¹⁵ PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà. 1999: 116.

Temple, es van establir molts templers a tot el territori ebrenc. D'aquesta manera, els templers van participar activament en la conquesta de Tortosa i van obtenir gran importància amb la creació de noves estructures cristianes per exemple, convents, esglésies i monestirs¹⁶. Amb el regnat d'Alfons el Cast (1157-1196), fill de Ramon Berenguer IV, se'ls va atorgar més poder del que havien tingut fins aleshores, podien nomenar batlles i cobrar i distribuir les rendes¹⁷. El 1294, després de molt de temps amb relacions tenses entre els Montcada i l'Orde del Temple i mitjançant diverses permutes entre ambdós mencionats i Jaume II (1267-1327), els Montcada van vendre, finalment, al Temple els drets sobre Tortosa¹⁸.

Finalment, és important esmentar la funció que van tenir els templers com a banc. Primer actuaven com una caixa de cabals, però, a mesura que anaven augmentant les seves riqueses, van començar a funcionar com una banca, acceptant dipòsits de diners, joies, objectes i, fins i tot, títols. Però, sobretot, fent préstecs a qualsevol, des d'un humil camperol fins a la noblesa o reialesa. Aquesta va ser l'operació financera més important, no sols per a ells, sinó també per als estudiosos, ja que bona part de les garanties es feien sobre béns immobles, per tant, hi ha una gran quantitat d'exemples d'apropiació de rendes i possessions per incompliment del pagament del deute¹⁹.

¹⁶ PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà. 1999: 287.

¹⁷ PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà. 1999: 149-180.

¹⁸ PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà. 1999: 218-229.

¹⁹ PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà. 1999: 297.

5. Introducció al llatí medieval

L'anomenat llatí medieval va ser el llatí emprat durant tota l'edat mitjana, fins que va ser substituït gairebé per complet per les llengües romàniques. Ja no era una llengua materna, sinó que era après com una llengua escolàstica i litúrgica, símbol de la cultura i l'erudició. Va ser, durant molts de segles, una llengua internacional mitjançant la qual els erudits escrivien les seves obres i es comunicaven entre ells, tot i ser de diferents països, de manera que, sota aquesta idea d'una llengua comuna, van adquirir certa consciència d'unitat que es va manifestar en diferents empreses comunes, com ara les croades²⁰. A més, el llatí medieval va ser l'emprat en els documents notarians.

Des del segle III dC el llatí oral i l'escrit s'havien anat distanciant i diferenciant fins que, al segle V, el llatí literari, amb la seva gramàtica i sintaxi era pràcticament inintel·ligible per a les persones incultes que ja sols sabien llatí vulgar. D'aquesta manera, aquest llatí literari, que esdevindria el llatí medieval, s'anava transformant en una llengua d'ús escolar i eclesiàstic que ja no tenia res a veure amb la llengua col·loquial, àmpliament transformada i evolucionada pels seus parlants²¹.

Malgrat que la llengua oral, sobretot amb la seva pronunciació, va influenciar fortament l'escriptura del llatí medieval, aquest conservava bona part de la gramàtica i sintaxi clàssiques.

Tot i que el llatí medieval coincideix amb la sintaxi i prou vocabulari amb el llatí clàssic, les característiques principals que els diferencien són, principalment, causades pel canvi continu en la pronunciació del llatí vulgar. Com ja s'ha dit, a poc a poc, la llengua escrita i l'oral es van distanciant cada cop més. Mentre una es quedava, en certa manera, fossilitzada, l'altra anava perdent lèxic i, al seu torn, incrementant-lo amb vocabulari d'altres territoris o llengües, com les d'origen germànic o àrab, i originant, d'aquesta manera les llengües romàniques. Endemés, hi va haver grans canvis referents a la gramàtica clàssica, van anar desapareixent els casos gramaticals i es van modificar les conjugacions²². També, per exemple, es va consolidar la pèrdua del grup *-vi-* als verbs en temps perfet, de manera que *amavisse* es reduiria a *amasse*. Aquest fet ja es donava, en casos puntuals, al llatí clàssic, però al llatí medieval es va accentuar i generalitzar.

²⁰ VÁZQUEZ DE PARDA, Luís. 1948: 7.

²¹ VÁZQUEZ DE PARDA, Luís. 1948: 6.

²² VÁZQUEZ DE PARDA, Luís. 1948: 6-8.

També hi va haver importants canvis a nivell ortogràfic, molts dels diftongs clàssics es van reduir a una sola vocal, *ae* i *oe* ambdós es reduïrien a una sola *e*, paraules com *quae* i *poena* es transformarien en *que* i *pena*, emprats encara en algunes de les llengües romàniques. A més, moltes consonants simples, o bé per la influència de la parla, o bé per desconeixement de com s'escriu la paraula correctament, es van geminar, com *praeffatas*, o a l'inrevés, eren geminades i es van simplificar, com ara *promito*. De la mateixa manera, a la combinació *-mn-* alguns cops se li afegeix una altra consonant, com ara una *p*, per tant, una paraula com ara *somnus* esdevé *sompnus*. Un altre dels canvis molt comuns és el canvi de la síl·laba *-ti-* que, precedida de vocal, es transforma en *-ci-*, *tertia* canvia a *tercia*. A part d'això, també hi va haver una gran confusió entre la *y* i *i*, que van esdevenir intercanviables, ja que, a causa del declivi en el coneixement del món cultural i lingüístic grec, es va perdre la consciència d'emprar la *y* per reflectir el so de la *v* grega. Amb tot, una de les lletres que més confusió comportaven va ser la *h*, que, com era majoritàriament muda, alguns cops s'elidia, com ara *mi* en comptes de *mihi*, d'altres s'afegia erròniament en paraules que no la duïen, *chorona* en més de *corona*, i d'altres es posava per reforçar una pronunciació semblant a la *k*, *michi*, una altra forma, molt comú, de dir *mihi*.

I, finalment, hi va haver uns canvis en l'àmbit oral i íntimament relacionats amb la composició poètica: es va abandonar definitivament la quantitat vocàlica, la qual cosa va comportar un gran canvi, amb la substitució del ritme prosòdic a l'accentual i el triomf de la poesia rimada, completament diferent de la poesia d'Horaci o Virgili²³.

La literatura en llatí medieval abasta una gran varietat de temàtiques, des de textos èpics, teològics o filosòfics, fins a enciclopèdies, llibres de viatges, novel·les, poemes i sermons. Alguns dels autors i textos més importants que van emprar el llatí medieval van ser: Isidor de Sevilla (560-636), eclesiàstic i autor de diverses obres i enciclopèdies; el *Carmen Campidoctoris* (s. XI), poema èpic al voltant de la figura de Rodrigo Díaz de Vivar, el *Cid Campeador*; *Carmina Burana* (s. XI-XII), conjunt de poemes de diverses temàtiques; Hildelgarda de Bingen (s. XII), eclesiàstica i erudita, la primera de la qual s'ha conservat música escrita; Roger Bacon (s. XII), filòsof, teòleg i científic anglès; Sant Tomàs d'Aquino (s. XIII), un dels filòsofs i teòlegs més importants de l'edat mitjana; i Ramon Llull (1232-1315), gran autor mallorquí que va escriure en català, llatí i àrab.

²³ VÁZQUEZ DE PARDA, Luís. 1948: 8.

6. Origen, influències i desenvolupament del català

El català és una llengua romànica, més concretament, del grup de la Romània occidental. L'aparició de les llengües romàniques i la seva posterior emergència a l'escriptura són dos fenòmens que presenten distintes naturaleses. Ambdós tenen en comú que succeeixen en un llarg període de temps, en el qual van anar progressant contínuament. A més, l'emergència de l'escriptura és una conseqüència de l'aparició de la llengua, tot i que no és estrictament necessària, hi ha llengües que no tenen cap sistema d'escriptura, les denominades llengües àgrafes²⁴: una d'aquestes n'és el Quechua, parlat als territoris de l'antic imperi inca (Perú, Xile, Bolívia, Equador i Argentina).

Pel que fa a l'origen del català, com que no hi ha documents conservats que testifiquen l'evolució del llatí vulgar, se sap molt poc sobre aquesta des de la desaparició de l'Imperi Romà d'Occident, al segle V, i fins als primers testimonis de llengües romàniques de finals del segle IX. Per tant, durant gairebé quatre segles d'evolució, no es pot fer més que especular, deduir i intentar reconstruir aquesta transformació del llatí tardà i medieval a les llengües romàniques. Malgrat això, és evident que no hi va haver una ruptura en la continuïtat de la llengua, sinó algunes modificacions que, lenta i imperceptiblement, de generació en generació, esdevindrien en un nou idioma. Mentre això succeïa, la llengua escrita, com s'ha dit anteriorment, anava convertint-se en el denominat llatí medieval, quedant-se, en certa manera, fossilitzat en el temps, però que, al mateix temps, ja presentava alguns errors provocats per la nova llengua oral, gràcies als quals es pot observar que, tant l'emissor com el receptor d'aquells textos, ja parlaven una llengua romànica²⁵. Quan la llengua escrita i l'oral eren ja tan diferents que els seus propis parlants ja no eren capaços d'entendre els discursos eclesiàstics, realitzats amb la llengua escrita, al concili de Tours (s. IX), es va aprovar traduir els discursos a les llengües vulgars, no sols per captar més fidels, sinó perquè els mateixos fidels poguessin entendre el què es deia²⁶.

En relació a les influències que van ajudar a la formació del català, s'ha de dir que ha estat una llengua molt influenciada, no sols per les llengües del voltant, com el castellà o el francès, sinó també per la influència de substrat de les llengües iberes que habitaven la costa ibèrica segles abans de l'arribada dels grecs. A més, les invasions de les tribus

²⁴ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. 2016: 2.

²⁵ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. 2016: 3.

²⁶ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. 2016: 6.

germàniques van deixar també la seva empremta en la llengua i, com és evident, l'àrab, que va dominar bona part de tota la península durant diversos segles.

Respecte als textos conservats ja en llengües romàniques, tot i que són escassos i fragmentaris, hom pot deduir que revelen una tradició prèvia que no s'ha conservat. És per aquest motiu que molts estudiosos han afirmat que, per veure l'evolució de la llengua, s'han de buscar els documents notarials realitzats a partir del segle XII, ja que s'hi observa una part en llatí i una part amb testimonis de les noves llengües orals²⁷. Ja a finals del segle XIII, el català presenta una escriptura madura que substitueix el llatí gairebé completament²⁸. Un dels primers textos conservats íntegrament en català n'és els *Greuges de Caboet*, de finals del segle XI. Però, sens dubte, els més coneguts són les *Homílies d'Organyà*, el comentari en català d'alguns dels passatges de l'*Evangeli*. Ramon Llull (1232-1315), va ser el creador de la prosa literària en llengua catalana amb les seves obres: *Llibre de contemplació en Déu*, *El Blanquerna*, el *Llibre d'Amic e Amat*, el *Llibre de l'orde de cavalleria*. També molt importants, i que representen la influència de la madurada prosa de Llull, en són les *Quatre Grans Cròniques*, la de Jaume I, la de Bernat Desclot, la de Ramon Muntaner i la de Pere el Cerimoniós.

7. El català a les Terres de l'Ebre

Els dialectes parlats a la zona de les Terres de l'Ebre i del Maestrat són els que delimiten la zona de transició entre el parlar nord-occidental i el valencià. Malgrat que entre el Baix Ebre i el Montsià es parla de forma prou homogènia, també hi ha una àrea perifèrica que té isoglosses distintes, sobretot en la flexió verbal i on la transició entre un parlar i l'altre es fa més evident, a la part occidental hi abunden uns trets pròpiament valencians i, en canvi, a l'oriental s'hi troben uns trets més lleidatans²⁹. Per tant, el català parlat a les Terres de l'Ebre té unes característiques pròpies, moltes compartides amb el valencià, d'altres amb el lleidatà, algunes amb el català oriental i, fins i tot, en té de similars al balear.

Pel que fa a les consonants, el grup alveolar llatí *-nn-* es manté sense palatalitzar en mots com 'afanar', (**affannare*), afanyar en català oriental i afanar en occidental; a més, davant d'una palatal es pot segregar una nasal adventícia, com en el cas del mot 'estrijol', pronunciat [estrijjol]; també, en bastants casos, es produeix una reduplicació

²⁷ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. 2016: 8.

²⁸ SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. 2016: 13.

²⁹ BELTRAN i CAVALLER, Joan. 2006: 94.

ròtica, 'ribell' esdevé *ribrell*³⁰. Endemés, la bilabial oclusiva sorda /p/ quan està a final de mot se sonoritza en β, originant així, *cab amunt*; mentre que la dental sonora /d/ pateix rotacisme quan està en posició intervocàlica, 'cadafal' esdevé *carafal*; en canvi, la dental sorda /t/ s'elideix quan es troba a final de mot; això mateix succeeix també amb la /s/ intervocàlica originant mots com *perea* o *malea*, en comptes de 'peresa' i 'malesa'; i amb la /r/ entre una vocal i una consonant, donant com a resultat les paraules *abre, mabre o pedre*³¹, en lloc dels mots 'arbre', 'marbre' i 'perdre'. A més de tot això, el plural dels antics proparoxítons llatins (vocal posttònica interna breu) es manté, conservant-ne la desinència -ns-. Per posar-ne uns exemples les paraules llatines *homo hominis, iuvenis iuvenis, margo marginis, i terminus termini*, en plural resulten: *hòmens, jóvens, màrgens i térmens*³².

En relació a les vocals cadascuna canvia o s'elideix segons la seva posició dintre del mot. D'una banda, la /a/, es dissimila en [i]: *simarra, simarreta* (de samarra i samarreta); es tanca en [e] per influx d'una consonant palatal *reijola* (rajola) o cau si està en posició pretònica *embrassada* (embarassada). Per la seva banda, la /e/ es canvia a [a] quan es troba a inici de paraula (*aixugar, amportar, ancara, aspenta*), un fenomen prou estès a tot el català occidental; però es tanca a [i] per assimilació a la vocal tònica (*istiu* en lloc d'estiu) o per influx de la consonant palatal, mots com *deixar, gener, genoll, llegir i menjar*, esdevenen *dixar, giner, ginoll, lligir, minjar*. També la /i/ canvia a [a] (singlot > *xanglot*) i a [u], *unflar* (inflar). A més, el diftong -eu- es monoftonga en [o]: *vore* (veure). Però és la /o/ la que pateix més canvis fonètics segons la seva posició. Canvia a [u] per assimilació amb una vocal tònica o pel contacte amb consonants bilabials, *cullir* (collir), *cusir* (cosir), *ruin* (roïn), *rustit* (rostit), *tussir* (tossir), també pel contacte amb labials (*mun* en comptes de mon) i per dissimilació: *cubert* (cobert), *sucarrar* (socarrar). En canvi, un dels fenòmens pot ser més interessants, és el pas de la vocal /o/ en posició inicial absoluta al diftong [au], les paraules *obert, ovella, oliva, olorar i orella* es pronuncien *aubert, auvella, auliva, aulorar, aurella*. Així mateix, quan la /o/ està en una síl·laba pretònica, es transforma en el diftong [ua], *quartina* (cortina)³³. A més de tot l'esmentat anteriorment, a diferència del català oriental, es conserva la vocal pretònica, *carabassa, caragol, berenar, escarabat, però*, etc³⁴.

³⁰ BUJ ALFARA, Àngela. 2010: 455.

³¹ BUJ ALFARA, Àngela. 2000: 131-136.

³² CASTELLÀ, Carles M. 2000: 173.

³³ BUJ ALFARA, Àngela. 2000: 127-130.

³⁴ CASTELLÀ ESPUNY, Carles. 2016: 181.

D'altres característiques en són, per exemple, que es produeixen moltes metàtesis, com ara *prebe* o *gavinet*³⁵; o el fet que els possessius femenins es construeixin amb la *-u* del masculí: *meua*, *teua*, *seua*, *meues*, *teues*, *seues*. També els numerals 17, 18 i 19 es pronuncien diferent, hom ha especulat que es van originar dels numerals llatins *decem-septe*, *decem-opto* i *decem-nove*, donant com a resultat els numerals *dèsset*, *dívuit* i *dèneu*³⁶. A més, per analogia amb l'adjectiu possessiu àton de la primera persona del masculí singular (*mun*), tota la resta de pronoms masculins també es diuen amb [u] (*tun*, *sun*, *muns*, *tuns*, *suns*). També és diferent el demostratiu emprat per fer referència a la proximitat, no és *aquest* i *aquesta*, sinó *este* i *esta*³⁷.

Algunes de les paraules d'origen llatí més comuns a tota la zona són: *espill mirall* (*speculum*), *roig vermell* (*rubeus*), *temor por* (*timor*), *maçana poma* (*mattiana*), *moixó ocell petit* (*muscio*), *amollar deixar anar* (*admolliare*), *banyar-se mullar-se* (*baneare*), *clamar maldar* (*clamare*), *doble gruixut* (*duplus*) i *parèixer semblar* (*parescere*)³⁸.

³⁵ BUJ ALFARA, Àngela. 2010: 455.

³⁶ BUJ ALFARA, Àngela. 2000: 142.

³⁷ COT ARDÉBOL, Maite; IZQUIERDO SALOM, Tere. 2000: 191.

³⁸ BUJ ALFARA, Àngela. 2000: 149-158.

8. Transcripció i comentari filològic de dos documents notariais de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa

8.1 Transcripcions i resums

8.1.1 Document número 14

Conservat a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, Calaix 75, document número 14. Pergamí, 30 cm.

Recto:

1 Sit omnibus notum. Quod Ego, Dominicus ça Lena, presbiter, per me et omnes
meos, cum hoc presenti publico instrumento proprio valituro, Dono, concedo,
2 stabilio et in presenti trado ad censum et ad meliorandum et non deterio|randum
vobis, Paschasio Cifreni, et vestris vel cui volueritis in perpetuum. Quasdam
Domos quas habeo in Ciuitate Dertusa in parrochia sancte marie et eas vos iam
3 per me ad censum tenebatis. Affrontant | autem dicte Domus ex una parte. in
domibus Raymundi dezfar presbiteri. ex secunda parte in domibus bernardi
girberti. et in hospicio vestro. ex tercia parte in domibus quas Saurina soror Petri
4 monachi tenet | per domum sancte Civitatis Dertuse. et ex quarta vero parte. in
via publica. ut ab hiis terminis et affrontracionibus includuntur et terminantur
5 predicte Domus cum ingressibus et egressibus sive directis et pertinen|tijijs. et cum
fundamentiis parietibus, lignis et tettis, Ianuis et gutis. et cum omnibus aliis
ibidem pertinentibus et pertinere debentibus a celo usque in abissum. et cum
6 omnibus melioramentis que ibi facere po|teritis, pro-ut melius et plenius dici
scribi et intellegi potest ad vestrum et vestrorum comodum et salvamentum atque
bonum intellectum. sic vobis et vestris iamdictas Domos, dono et stabilio ad
7 censum et ad meliorandum et non | deteriorandum. Et ita eas habeatis, teneatis,
possideatis et expletetis secure, potenter et integre. sicut vestram bonam et
propriam adquisicionem. Et quod vos et vestri vel qui antedictas Domos tenuerit
8 tenebamini | dare me et meis censualiter in perpetuum annuatim in festo Natalis
domini. unam mazmudinam et mediam in auro minem, boni auri rettique pensi.
9 quam incipietis soluere; in proximo venturo festo Natalis domini. | Aliumque
dominum nec patronum in predicto stabilimento non faciatis neque eligatis. nisi
me et successores meos. et si vendere vel impignorare praeffatas Domos
10 volueritis. incontinenti michi vel meis | Scire faciatis et si eas per spacium decem
dierum ex quo in me vel meis faticatus fueritis retinere voluero consimili precio

11 *quantum unus et alter ibi dare voluerit. quod retinere possim. sin autem | possitis*
praenominatas Domos cum omnibus suis melioramentis. vendere vel
impignorare cuicumque volueritis, exceptis militibus atque Sanctis. saluo tamen
12 *praedicto censu, iure dominico et fatica mihi et | meis in perpetuum in omnibus*
et per omnia. preterea volo et concedo vobis et vestris, quod de quacunque
vendicione vel impignoracione, que per vos vel vestros, de supradictis Domibus
13 *facta fuerit, non tenea|mini dare mihi nec meis pro laudimio seu firmamento. nisi*
detimam partem pretii tantum. Et ita promito vobis et vestris sepedictas domos
14 *cum omnibus suis melioramentis salvare atque def|fendere contra omnes*
personas ante causam et in causa et post causam et facere habere et tenere atque
possidere semper in sana pace. Obligando vobis et vestris propter hoc. omnia
15 *bona et Jura mea habita et| habenda ubique. ad hec ego dictus Paschasius Cifreni,*
Retiapiens a vobis dicto Dominico ça Lena memoratas Domos, sub pactis et
16 *conditionibus antedictis. promito eas meliorare et non deteriorare. | et soluere*
vobis et vestris annuatim in dicto festo predictum censum ut superius continetur.
et omnia alia predicta et singula que per me sint attendenda et complenda. vobis
17 *attendere et firmiter adimplere. et | hoc sub obligatione omnium bonorum*
meorum presentium et futurorum ubique. Quod est actum in civitate Dertuse.
Septimo Idus Aprilis. ano dominice Incarnationis millesimo. Trecentesimo
18 *Signum Dominici ça Lena Signum| Paschasio Cifreni predictorum. nos qui hoc*
laudamus, concedimus et firmamus testesque firmare rogamus. Signum Bernardi
de minorisa. Signum Guillelmi de Segarra. Testium;
19 *Signum Petri de villa rotunda notarii publici Dertuse, qui hoc scripsit. die et anno*
prenotatis.

Verso:

Testamentos y legados Pios

Cajon 3°. N° 14.

Stabilimentum domorum Pascha Sio Çifreni N° 14

7-4-1300 [en llapis]

C estes cases [?] que Do <menec> ça lena dona a cens a Paschasio Cifreni [...].

8.1.2 Resum

Dominicus ça Lena, el testamentari, expressa que dona en herència a Paschasius Cifreni totes les cases que té en propietat a la ciutat de Tortosa, a la parròquia de Santa Maria, i les que ja tenen els seus hereus. Explica quines són aquestes i on estan situades, la casa situada al davant de les cases del prevere Raimon dezfar. D'un altre costat davant de les cases de Bernard Girbert i de les cases que té Saurina, germana del monjo Pere, situades a la santa ciutat de Tortosa. Afegeix que dona les cases amb totes les pertinències, portes, parets, sostre, sòl i sistema de canalització d'aigües i que les dona per millorar-les però no deteriorar-les. També expressa que tots els que posseeixin aquestes cases hauran de pagar una *mazmudina* i mitja d'or bo, el dia de Nadal, o bé a ell mateix, o als seus. Afegeix que, si es volen vendre o empenyorar les cases abans mencionades, s'haurà de notificar-se-li o a ell o als seus successors i, si en un espai de deu dies, s'acordés un preu, se la quedaria la seva família, tant la casa com les millores que se li haguessin fet, però, si no se les volguessin quedar, les podrien vendre o empenyorar a qualsevol persona excepte soldats i homes d'església. A més, afirma que, si venen o empenyoren la casa, hauran de concedir-li a ell, o a la seva família, una dècima part del preu. Endemés, posa la condició que, els propietaris de les cases, hauran de defensar-les contra qualsevol persona o problemàtica, mantenint-les sempre en pau. Signa Pachasio Cifreni, per testificar que rep les cases, els testimonis, Bernard de Manresa i Guillem de Segarra, Pere de Vila-Rodona, notari públic de Tortosa. Testament realitzat el 7 d'abril del 1300.

8.1.3 Document número 28

Conservat a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, Calaix 75, document número 28.
Pergamí, 30x19 cm.

Recto:

1 *Quoniam nullus In carne positus mortis euadere pocit <periculu>m³⁹ in domini*
nomine⁴⁰. Ego ·Guillemus· girberti detentus in magna et graui infirmitate timeo
2 *penas inferni Cupio peruenire ad gaudia paradisi in meo | pleno sensu et*
memoria integra et loquela facio et ordeno meum testamentum: In quo eligo
meos manumissores et exequutores mei testamenti. uidelicet .Ff. G. priorem
3 *cardone et .A. de Solerio et .P. | Geraldium camerarium Cardone et*
.Berengarium. de flouia. <...>ano concedere eis plenam et liberalem potestatem
exquerendi et ducendi affectum eam que inferius fuerint dicta et ordinata sine
4 *omni dampno eorum. In primis | Eligo sepulturam meam apud monasterium*
Sancti <Vicencii>. Item dimito ecclesia sancti micaehlis in cardone. III solidos
pro <...> et xii denariorum pro <...>. Dimito cappellano ecclesiae sancti
5 *Michaelis pro ut moris est in uilla cardone | Accipio pro anima mea et iniuris*
restituendis et <...>ndis omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda
ubique sint dequibus omnibus bonis meis seducentibus et mouentibus ubique sint
6 *uolo et mando. | dictis meis manumissoribus Quod domina mea <...>⁴¹ que*
poterint legitime declarari et iniure uniuerse que manifeste fuerint per
instrumenta uel per documenta aparuerint soluantur et resituantur illis quibus
7 *tenere | emandare et resituere de meis propriis bonis sine <...>mento filiorum*
meorum. Item recognosco .Elisendis. uxori mee suam dote et esposalicium sicut
8 *ministeris suis nupcialibus plenius continetur. Item uolo | et mando quod ipsa sit*
domina et potentissima omnibus diebus uite sue sine marito de omnibus bonis
meis residuis solutas omnes meas iniurias et debitos prout superius dictum est.
9 *Item dimito filie mee ·blanche· | .DCC. solidos barchinonenses de terno. Item*
dimito filie mee ·Elisendis· CC. praedictae monete. Item dimito ·P. filio meo
.CCC. solidos barchinonenses de terno. Item dimito. Jacobo filio meo .CC.
10 *solidos praedictae monete. Item | dimito pregnato uxori me .CC. solidos*
barchinonenses de terno. quas dictas hereditates fliliorum meorum dimito eis pro

³⁹ 1.1. [periculum] conieci

⁴⁰ 1.1. [in...nomine] fort.

⁴¹ non legitur

partem et hereditatem et legitimam eis pertinentem uel pertinere debente in bonis
11 meis seducentibus et mouentibus | ubique sint aliquot ratione jure meo uel causa.
Item uolo et ordino quod quilibet filiorum et filiarum meorum habeat ea legata
que eis dimitto ad omnes uoluntates cuilibet eorum in solidum. Et in omnibus alijs
12 | bonis meis seducentibus et mouentibus usque sint et mihi expectant uel
expectare debent aliqua ratione longe uel proprie. Instituo heredem meum
13 uniuersalem et generalem .Guillem. filium meum et que ipse soluat et | teneatur
soluere omnes hereditates filiorum et filiarum meorum prout superius per me
ordinatum est. Et si dictus .Guillemus decesserit Ab hoc⁴² seculo sine liberis
14 substituo ei. P. filium meum et sic de uno ad alium | substituo alios filios meos.
hec est autem mea ultima uoluntas que semper uolo ualere que si non ualet jure
15 testamenti ualeat saltem racione et une cuiuslibet ultime uoluntatis. Attum et hoc |
.iiii. kal. octobris Anno dominj m.cc.lXX. nono. Signum Guillemi girberti
praedicti qui hoc laudo et firmo atque firmare rogo. Signum Ff⁴³. Guillemi priori
16 cardone. Signum .A. | de solerio. Signum berengario de flouia. Signum P.
Geraldii camararij cardone praedictorum manumissorum. qui hoc laudamus et
17 firmamus. Testes huius rei sunt. berengarius. girbertus. Et. berengarius. | P. de
pug farnier bernardus. dez pla bernardus mascaro presbiter et G de berga.
berengarius de gangosa notarius publicus cardone pro .R. cappellanus eius
domini scripsit hoc et hoc clausit et suum Signum apposuit.
18 Signum Guillemi de auila qui hoc translatum fideliter tranlataui Idus aprilis Anno
domini m.cc.lXXX.v.

Verso:

<col.1> Testamentum G. mi⁴⁴ Girberti. N° 28

<col.2> Testamentos y Legados Pios Cajon 2° N°. 28.

8.1.4 Resum

Guillem Girbert expressa que, com ningú pot escapar de la mort i, a més, ell pateix una greu malaltia, com tem les penes de l'infern i desitja els goigs del paradís, realitza aquest testament, tenint intactes el seu coneixement i memòria. En aquest nomena els

⁴² l.13 [hoc] *add. supra lineam*

⁴³ l.15 [ff.] *scilicet fratris*

⁴⁴ l.1 [G. mi] *scilicet Guillemi*

afranquidors i executors del seu testament: Ff. G. Prior de Cardona, A. de Solerio i P. Gerald, camarlencs de Cardona, i Berenguer de Flòvia. A continuació expressa que escull la seva sepultura al costat de Sant Vicenç de Cardona i que deixa certa quantitat de diners a l'església de Sant Miquel de Cardona. Després comença a anomenar els beneficiaris del seu testament: per a la seva muller Elisenda el seu dot i tot el contingut dels regals del matrimoni; per a la seva filla Blanca 700 sous de tern; 200 per a la seva filla Elisenda; per al seu fill P., 300; 200 per al seu fill Jacob; i, a més, per a la seva muller, que estava embarassada, 200 sous de tern per al seu fill o filla nonat. Estableix com a hereu general i universal el seu fill Guillem i, si aquest mor, el substitueix pel seu fill P. i, si no, pels seus altres fills. Signen el document: Guillem Girbert, Ff. G. Prior de Cardona, A. de Solerio i P. Gerald, camarlencs de Cardona, i Berenguer de Flòvia, els abans mencionats com els seus afranquidors. Signen com a testimonis: Berenguer P. de Pug Farner, Bernard dez Pla, Bernard Mascaro i G. de Berga. Finalment, firma Berenguer de Gangosa, notari públic de Cardona. Testament realitzat el 28 de setembre del 1279. Aquest document és el trasllat, fet el 13 d'abril del 1285.

8.2 Comentaris filològics

8.2.1 Document número 14

Abans d'analitzar la llengua emprada en aquest testament, es farà un breu comentari i observacions generals sobre el text. Es va realitzar, concretament, el 7 d'abril del 1300, ja que aquesta data apareix tant al *recto* com al *verso* del document. Hi apareixen tres noms de ciutats: *Dertusa*, *Villa Rotunda* i *Minorisa*, que correspondrien a les ciutats de Tortosa, Vila-Rodona i Manresa, i, també, la comarca de la Segarra. A més, a la tercera línia apareix el nom de Raymundus Dezfar, que consta també en altres documents de l'època, amb la qual cosa es pot deduir que, probablement, era una persona important i amb moltes possessions. A la línia onze apareix la paraula *fatica*, un dret senyorial que condicionava les vendes de cens. I, a la cinquena línia, apareix la paraula *gutis*, aquesta prové de *guttis*, l'ablatiu plural de *gutta* (gota) en llatí clàssic, però no s'empra en el sentit que li pertoca, sinó que fa referència al sistema de canalització d'aigües de les cases, des de les teulades al carrer. Es pot deduir que va esdevenir una paraula pròpia del llatí medieval, ja que consta que també apareix en altres documents, sovint com *gutis estillicidis*.

Pel que fa a la llengua emprada al text, hi ha una gran abundància d'adverbis, *potenter* (línia 7), *censualiter* (línia 8) i *semper* (línia 14), per esmentar-ne alguns. També apareix

en una ocasió, a la línia novena, la paraula *michi*, la variant medieval de *mihi*, que ja s'ha esmentat en un apartat anterior.

En relació als usos d'escriptura, comuns al llatí medieval i que s'allunyen de les normes ortogràfiques del llatí clàssic, n'hi ha molts i de diferents tipus, les assimilacions, monoftongacions, elisions i interferències de la parla quotidiana, ja català, en són els més abundants.

Hi ha l'assimilació del grup /ct/ a /tt/, per exemple a les paraules *tettis* (línia 5) i *rettique* (línia 8), que haurien de ser *tectis* i *rectique*. També l'elisió d'una lletra quan hi ha dues consonants geminades, *promito*, que apareix dos cops a les línies tretze i quinze, hauria de ser *promitto*. El mateix succeeix amb *comodum* (línia 6), que en llatí clàssic era *commodum*. A més, hi ha la dentalització de la nasal /m/, de manera que *quacumque*, s'escriu *quacunque* a la dotzena línia. Així mateix, hi ha algun error gramatical, com ara *voluero* (línia 10), en aquest cas, la desinència de primera persona és errònia, hauria de ser *voluerim*.

Malgrat que gairebé totes les variacions de la normativa clàssica abans mencionades també eren provocades pel canvi en la parla, les més abundants a tot el document són les que són provocades per la interferència en la pronúncia del català i, en conseqüència, del llatí.

Hi ha errors per canvi de vocal: *ademplere* (línia 16) en comptes de *adimplere*, segurament perquè ja pronunciaven la paraula amb la *e*. També la *f* es gemina per la interferència fonètica, segurament es pronunciaria amb més èmfasi, de manera que es prestava a confusió sobre si era *f* o *ff*. Això s'observa a *praeffatas* (línia 9) i a *deffendere* (línia 14), que haurien de ser *praefatas* i *defendere*. Un dels costums més abundants n'és la monoftongació del diftong /ae/ que esdevé una sola /e/, la majoria dels mots del text que en llatí clàssic portaven el diftong *ae*, s'han reduït a una *e*. Per posar-ne uns quants exemples, dels molts que s'hi troben, *que* (línia 5), *preterea* (línia 12), *sepedictas* (línia 13), *predicta* (línia 16) o *prenotatis* (línia 19). Però, sens dubte, el més caòtic de tot el document és el canvi del so /t/ a /c/ i, a la inversa, la hipercorrecció de mots que en realitat són amb /c/ però que, conscients dels abundants errors entre ambdues lletres, en un intent d'evitar un error, l'escriuen amb /t/. Uns quants exemples d'això en són les paraules *tercia* (línia 3), *adquisicionem* (línia 7), *spacium* (línia 10) o *obligacione* (línia 17), que s'haurien d'escriure *tertia*, *acquisitionem*, *spatium* i *obligatione*. En canvi, *retipiens* (línia 15), *detimam* (línia 13), *tretentesimo* (línia 17) i *conditionibus* (línia 15)

són mots escrits en *t* i que, en realitat, s'haurien d'escriure en *c* (*recipients, decimam, trecentesimo i condicionibus*).

8.2.2 Document número 28

En aquest segon testament, del 1279, s'esmenten dues ciutats, Berga, a la línia disset, segurament perquè la persona esmentada (G de berga) era d'aquesta població, i Cardona, la més anomenada, ja que era el lloc on es va realitzar el document i on vivien Guillem Girbert, el testamentari, i la seva família. Un fet destacat és que, malgrat que es parlen de grans quantitats de diners, concretament, més de 1600 sous de tern, no s'esmenta, almenys específicament, cap possessió material, de terrenys, ni de cap altra mena.

Pel que correspon ja, a les variacions del text en relació a les normes d'escriptura del llatí clàssic, n'hi ha de diferents tipus, sobretot per la interferència amb el català. En primer lloc, el nom del testamentari, Guillem, apareix a tot el text com a *Guillemus*, quan, realment, s'hauria d'escriure *Guillelmus*. Aquest fet podria indicar que el nom de *Guillelmus* ja havia evolucionat completament a Guillem, com és en català. Una altra variació que demostra un canvi de pronunciació és la paraula *dampno*, de la línia quatre, que hauria de ser *damno*. Aquesta *p* interconsonàntica possiblement es posaria per la dificultat de pronunciar dues nasals diferents seguides.

Com ja s'ha dit, hi havia una gran confusió amb la *c* i, en conseqüència, hi ha bastants errors provocats per aquesta lletra. D'una banda, la *c* i la *s*, segurament pronunciades de forma semblant, es confonen, de manera que una paraula com *posit*, esdevé *pocit* (línia 1). Igual que al document anterior, hi ha certa confusió entre la *c* i la *t*, paraules com *nupcialibus* (línia 7) i *ratione* (línia 14), haurien de ser *nuptialibus* i *ratione*, que apareix ben escrita a la línia onze. El mateix passa amb la *c* i la *q*, per similituds a l'hora de pronunciar-se, tot i que, en aquest cas, és per analogia amb la forma bàsica del verb *exequor*, per la qual cosa la paraula *executores* apareix com *exequores* (línia 2).

A més de tot l'esmentat, hi ha algunes variacions de la norma clàssica al voltant de la geminació, o no, d'algunes consonants, concretament, en aquests casos, de la *t*. D'una banda, a la línia catorze, apareix *attum*, amb una geminació incorrecta de la lletra *t*, correctament seria *actum*, amb la qual cosa queda constància com el grup */ct/* sovint s'assimilava */tt/*. De la mateixa manera, s'omet la geminada, com a la paraula *dimitto*, escrita com *dimito*, i que surt contínuament a tot el text.

Finalment, hi ha errors comesos pel canvi de vocal. La *i* esdevé *e*, *exquerendi* (línia 3) hauria de ser *exquirendi*; o la *i* s'escriu com a *j*, la qual cosa indicaria com la *i* deixa de ser una semivocal, *i*, en els casos que funcionava com a consonant, seria substituïda per la consonant *j* en català. És per això que en alguns casos apareix *jure* (línies 11 i 14), en comptes de *iure*, en llatí clàssic. Sobretot, el costum del llatí medieval que més surt i el més comú en general, és la monoftongació del diftong *ae* en una sola *e*. En molts casos no es pot saber, ja que apareix abreviat, però, quan s'escriu, majoritàriament apareixen les paraules *mee*, en comptes de *meae*, i *que*, en comptes de *quae*.

8. Conclusions

Per concloure, al llarg de tot el treball ha quedat palesa l'evolució del llatí des de l'època clàssica fins al llatí medieval i com, aquest últim, amb l'evolució del llatí vulgar a les llengües romàniques, en aquest cas concret, del català de les Terres de l'Ebre, també va veure's influït per la parla quotidiana.

A més, s'ha pogut observar com la llengua està sempre en constant evolució, igual que el llatí medieval es va diferenciar bastant del llatí clàssic, que, al seu torn, era ja diferent del llatí arcaic. Totes les llengües actuals també estan en una constant evolució, amb grans influències entre elles, amb préstecs de paraules d'altres idiomes, amb innovacions per anomenar noves tecnologies, amb l'ús de l'antic grec o llatí per anomenar-ne d'altres o, fins i tot, amb l'ús de l'antiga mitologia, com, per exemple els "troians", virus informàtics.

Bibliografia

- BELTRAN i CAVALLER, Joan (2006). «*Els parlars de les Terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal*». BeCeroLes: Lletres de Llengua i Literatura. Alcanar: Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris de les Comarques Centrals dels Països Catalans, vol. 2, p. 95-103.
- BELTRAN i CAVALLER, Joan (2010). *Vocabulari de cruïlla: Els mots de les Terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal*. Benicarló: Onada.
- BUJ ALFARA, Àngela (2000). «*Alguns trets lingüístics comuns entre la parla d'Alcanar i el valencià*». A: Actes del II Congrés d'Història d'Alcanar (Alcanar, 1-3 desembre 2000). Alcanar: Ajuntament d'Alcanar, p. 123-162.
- BUJ ALFARA, Àngela (2010). «*El parlar d'Alcanar en el context del tortosí i del balear*». A: Actes del III Congrés d'Història d'Alcanar (Alcanar, 12-14 novembre 2010). Alcanar: Ajuntament d'Alcanar, p. 449-464.
- CAPPELLI, Adriano (1912). *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*. 1990 6a edició.
- CASTELLÀ ESPUNY, Carles (2016). *La varietat lingüística geogràfica del Baix Ebre i el procés d'estandardització. Manteniment i pèrdua de formes pròpies. Un tast*.
- CASTELLÀ, Carles M. (2000) «*“Encara queden hòmens jòvens?” Sobre el manteniment de la nasal alveolar en els plurals dels antics proparoxítons llatins*». A: Actes del II Congrés d'Història d'Alcanar (Alcanar, 1-3 desembre 2000). Alcanar: Ajuntament d'Alcanar, p. 169-183.
- COT ARDÉBOL, Maite; IZQUIERDO SALOM, Tere (2000). «*Una mica de dialectologia patxetina: similituds entre els parlars del sud de la Ribera d'Ebre i el nord del Baix Ebre*». A: Actes del II Congrés d'Història d'Alcanar (Alcanar, 1-3 desembre 2000). Alcanar: Ajuntament d'Alcanar, p. 185-204.
- FERRANDO FRANCÉS, Antoni; NICOLÁS AMORÓS, Miquel (2011). *Història de la llengua catalana (nova edició revisada i ampliada)*. Barcelona: Pòrtic: UOC, (Humanitats).
- PAGAROLAS i SABATÉ, Laureà (1999). *Els Templers de les terres de l'Ebre (Tortosa)*. Tarragona. Dos volums.

- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998). *Del llatí al català: Morfosintaxi verbal històrica*. València: Universitat de València. (Biblioteca Lingüística Catalana; 22)
- ROVIRA i VIRGILI, Antoni. *Història Nacional de Catalunya*. Edicions Pàtria, Barcelona. 16 volums.
- SÁNCHEZ MÉNDEZ, Juan. (2016). «*En torno a los orígenes de las lenguas románicas y su emergencia escrita*». A: MARIÑO PAZ, Ramón; VARELA BARREILO, Xavier (editors). *Lingüística històrica e edició de textos galegos medievals*. Universidade se Santiago de Compostela. Servizo de Publicacións e Intercambio Científico.
- VÁZQUEZ DE PARDA, Luís (1948). *Literatura latina medieval*. Oviedo, 1948.
- VIDAL, Joan Carles (2007). *Origen i evolució de la llengua catalana: els orígens del català des de la llengua d'Occitània, les evolucions territorials del català sobre el basc, el mossàrab i l'àrab: procés històric*. Barcelona: La Busca.
- VIRGILI, Antoni (1995). *Conquesta I Feudalització De La Regió De Tortosa 1148-1200*. Recerca 93: Les darreres investigacions arxivístiques del territori històric de Tortosa.